I puritani van Bellini in Fitzcarraldo

KRANKZINNIGE MISSIE VAN FIGURANT IN EIGEN OPERA

Fitzcarraldo *(1982) van Werner Herzog gaat over een kolonist die een operatheater in het Zuid-Amerikaanse oerwoud wil bouwen en is een van de meest bizarre films ooit gemaakt. Zowel op als buiten de filmset.*

Tekst: COR OLIEMEULEN

HET VERHAAL

Brian Sweeney Fitzgerald ('Fitzcarraldo', gespeeld door Klaus Kinski) is een excentrieke operafanaat in de koloniale negentiende eeuw. Hij heeft de obsessie om een operahuis in het Peruaanse oerwoud te bouwen en het te laten openen door de hem zo bewonderde Italiaanse tenor Enrico Caruso. Maar voor het zover is, moet hij het benodigde kapitaal vergaren, het liefst middels grootschalige rubberteelt in een gebied dat door een levensgevaarlijke rivier niet is te bereiken. Fitzcarraldo ontdekt dat er een rivier loopt aan de andere kant van een beboste heuvel en besluit dat zijn stoomboot daaroverheen moet worden gesleept. Iedereen verklaart hem voor gek (dat is hij in feite ook), maar als hij de onverwachte steun krijgt van de Indiaanse bevolking (die een eigen agenda heeft) wordt langzaam duidelijk dat groots denken bergen kan verzetten. Het verhaal van deze bizarre en roekeloze onderneming is heel losjes gebaseerd op de Peruaanse rubberbaron Carlos Fermin Fitzcarrald, die het Madre de Dios-bekken ontwikkelde door een gedemonteerd schip over land te transporteren. Deze Fitzcarrald stierf op 35-jarige leeftijd toen zijn schip zonk. Onze Fitzcarraldo zal zijn avontuur weliswaar overleven, maar dat operahuis zal er niet komen. Gelukkig is er een fantastisch alternatief.

DE SCÈNE

Fitzcarraldo heeft gevraagd om een slipjas, een theaterfauteuil met rood fluwelen bekleding en een kistje met de beste sigaren van de wereld. Pruttelende motorbootjes met musici en decorstukken komen langzaam dichterbij. Onder het applaus van een walgelijk rijke rubberbaron zwaait Fitzcarraldo de gasten breed grijzend tegemoet. Als het kleurrijk uitgedoste gezelschap is gearriveerd, knuffelt hij de dirigent en heet hij iedereen in een uitgelaten sfeer hartelijk welkom. Even later zien we het orkest, de vocalisten en het koor keurig geformeerd op het dek van de stoomboot, die de barre avonturen heeft doorstaan. Leunend op zijn fauteuil en lurkend aan een dikke sigaar slaat Fitzcarraldo het tafereel vol trots gade en geniet met volle teugen van elke noot van *A te, o cara*, het slot van de eerste akte van Bellini's opera *I puritani*. Samen met de overtuigende sopranen zwelt aan de waterkant de toegestroomde menigte verder aan met als stralend middelpunt Fitzcarraldo's vriendin Molly (Claudia Cardinale). Bijna iedereen lacht en zwaait uitbundig. De camera glijdt langzaam langs de koorleden, de twee geliefden die boven iedereen uittorenen en tenslotte Fitzcarraldo die een paar keer knikt alsof hij wil zeggen: dat heb ik maar mooi geflikt.

DE MUZIEK

I puritani (1835), naar het toneelstuk *Têtes rondes et cavaliers* (1833), speelt zich af in het Engeland van rond 1650 als de royalisten in oorlog zijn met de puriteinen. Koning Charles I is onthoofd en de koninklijke familie Stuart is naar Frankrijk gevlucht. Ook schone dame Elvira verliest haar hoofd als ze belandt in een driehoeksverhouding. Van haar puriteinse vader moet zij trouwen met bevelhebber Riccardo, maar ze smacht vooral naar de omhelzingen van de koningsgezinde Arturo.
Met zijn laatste opera, *I puritani*, vond de Italiaanse componist Vincenzo Bellini zichzelf opnieuw uit. Voor het eerst sinds zijn doorbraak met *Il pirata* (1827) moest hij het stellen zonder Felice Romani, de dichter met wie hij tot dan toe zeven van zijn negen opera's had gecomponeerd. Na het fiasco van *Beatrice di Tenda* (1833) besloot Bellini zijn nieuwe opera te schrijven voor het Théâtre-Italien in Parijs in samenwerking met Carlo Pepoli, die geen enkele ervaring met het theater had. Aldus moest Bellini zich nu zelf overgeven aan een ongebreidelde, extatische ontketening van zijn creatieve muzikale kracht. Zijn gebruikelijk romantische repertoire van lyrische aria's en belcanto resulteerde in een symfonische verfijning van het orkestwerk en het laveren tussen virtuoze vocale acrobatiek en een uiterst melancholieke opvolging van toonhoogten. Vooral dat laatste paste uitstekend bij de stemmingswisselingen van de wispelturige Elvira. Bovendien oversteeg Bellini als het ware de wereld van de puriteinse levensstijl, waarin geen ruimte is voor uitbundigheid van muziek, dans en ontspanning, omdat de mens louter leeft om te werken en zijn best doet zich op de dood voor te bereiden.
Van enig puriteins gedrag kun je het titelpersonage van *Fitzcarraldo* (laat staan van Kinski zelf) niet betichten. Hij zal zijn operatheater in Iquitos niet kunnen bouwen, maar weet in de formidabele slotscène wel het Italiaanse operagezelschap met orkest (in werkelijkheid musici en zangers uit Lima) op zijn boot te verzamelen. De glorieuze aria *A te, o cara* wordt ingezet en de sopraan barst uit in een emotioneel *"Se rammento il mio tormento, si raddoppia il mio contento"* ("Als ik me mijn kwelling herinner, verdubbelt mijn tevredenheid"). Hoe toepasselijk: het immense geploeter in de jungle is voorbij. Niet alleen voor de buitensporige operaliefhebber Fitzcarraldo, maar voor alle medewerkers aan de film. Herzog had ruim vier jaar nodig om deze tour de force te maken. Uiteraard was het verplaatsen van de 365 ton zware boot over de heuvel bijna onbegonnen werk. Vele andere ontberingen in het bloedhete Braziliaanse oerwoud (waar *Fitzcarraldo* is opgenomen) kun je zien in de documentaire *Burden of Dreams* (1982). Zo blijkt dat er tijdens de productie doden vielen (een vliegtuig stortte neer op de filmset) alsook talrijke gewonden, zoals iemand die een pijl door zijn keel kreeg, een ander die na een slangenbeet zijn eigen voet afzaagde om zijn leven te redden en cameraman Thomas Mauch die zonder verdoving werd geopereerd nadat zijn hand tijdens een ingewikkelde scène in tweeën was gesplitst. Wat vooral opvalt, is dat Kinski bijna voortdurend in de clinch lag met zowel de crew als de inheemse bevolking. Een stamhoofd zou Herzog serieus hebben geopperd om de acteur te vermoorden. Maar goed dat dat niet is gebeurd, want dan zou de kijker deze bijzondere filmqueeste vol prachtige operamuziek hebben moeten missen. «